

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Rzeszowie

LRZ.410.006.02.2016
P/16/070

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Rzeszowie
ul. Kraszewskiego 8, 35-016 Rzeszów
T +48 17 780 23 00, F +48 17 780 23 06
lrz@nik.gov.pl

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli P/16/070 — Przeciwdziałanie e-uzależnieniu dzieci i młodzieży

Jednostka
przeprowadzająca
kontrolę Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Rzeszowie

Kontrolerzy Urszula Dziedzic, Główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli
nr LRZ/22/2016 z dnia 26 kwietnia 2016 r.

(dowód: akta kontroli str. 1)

Jednostka
kontrolowana Publiczna Szkoła Podstawowa Nr 3 im. Bohaterów Westerplatte, 37-450 Stalowa Wola ul.
Prymasa Wyszyńskiego14, zwana dalej Szkołą.

kierownik jednostki
kontrolowanej Elżbieta Sudoł-Wasyłyszyn, Dyrektor Szkoły od dnia 1 lutego 2000 r.

(dowód: akta kontroli str. 2-5)

II. Ocena kontrolowanej działalności¹

Ocena ogólna

W okresie objętym kontrolą² w Szkole obowiązywały: program wychowawczy i szkolne programy profilaktyki uchwalone zgodnie z art. 54 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty³. Programy te opracowano w oparciu o sondaże, opinie przedstawiające oczekiwania rodziców, uczniów i nauczycieli z uwzględnieniem wskazanych do realizacji priorytetów Ministra Edukacji Narodowej i Podkarpackiego Kuratora Oświaty. Do opracowania programów profilaktyki posłużyła również ewaluacja działań profilaktycznych i wychowawczych za lata poprzednie. Szkoła nie przeprowadzała badań mających na celu zdiagnozowanie zjawiska e-uzależnienia wśród dzieci i młodzieży, a przyjęte do realizacji w ww. programach zadania obejmujące tą tematykę miały charakter działań uniwersalnych, profilaktycznych. Zaproponowane działania polegały głównie na przeprowadzaniu wśród uczniów Szkoły pogadanek z wychowawcami, nauczycielami i pedagogiem, które zostały zrealizowane na lekcjach języka polskiego, zajęć komputerowych/informatyce oraz godzinach wychowawczych.

W realizowanych programach profilaktyki przewidziano ich ewaluację, nie określono natomiast wskaźników pozwalających na pomiar ich efektywności. Brak takich wskaźników uniemożliwiał dokonanie oceny, czy podjęte działania okazały się skuteczne. Przeprowadzone zaś przez dyrektora Szkoły ewaluacje wewnętrzne nie obejmowały zagadnienia e-uzależnień, pomimo dostrzeżenia tego problemu w programach profilaktyki.

¹ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie

² Lata szkolne 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016 do zakończenia czynności kontrolnych

³ Dz. U. z 2015 r. poz. 2156, ze zm.

W okresie objętym kontrolą dyrektor Szkoły nie planowała i nie realizowała szkoleń dla nauczycieli w zakresie profilaktyki e-uzależnienia.

W Szkole – stosownie do wytycznych ramowego statutu – wprowadzono zakaz korzystania przez uczniów, w czasie trwania lekcji, z telefonów komórkowych i innych urządzeń elektronicznych bez pozwolenia nauczycieli i innych pracowników Szkoły.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Opracowanie i realizacja programów profilaktycznych i wychowawczych

*Opis stanu
faktycznego*

1. Liczba uczniów w Szkole wg stanu na dzień 30 września wynosiła:

- w roku szkolnym 2013/2014 – 578 osób w 24 oddziałach, w tym 302 osoby w 12 oddziałach klas IV-VI,

- w roku szkolnym 2014/2015 – 576 osób w 24 oddziałach, w tym 287 osób w 12 oddziałach klas IV-VI,

- w roku szkolnym 2015/2016 – 593 osoby w 26 oddziałach, w tym 264 osoby w 12 oddziałach klas IV-VI.

W okresie objętym kontrolą Szkoła zatrudniała pedagoga, który prowadził zajęcia dydaktyczno-wychowawcze w wymiarze 25 godzin tygodniowo. Ponadto w roku szkolnym 2013/2014 pedagog pełniła obowiązki nauczyciela zajęć korekcyjno-kompensacyjnych i zajęć rewalidacyjnych (po 2 godziny tygodniowo) oraz w roku 2015/2016 zajęć terapii pedagogicznej (3, a od 12 października 2015 r. 8 godzin tygodniowo). Pedagog ukończyła studia wyższe na kierunku pedagogiki, studia podyplomowe w zakresie terapii pedagogicznej. Ponadto posiadała ukończony kurs kwalifikacyjny z zakresu oligofrenopedagogiki. Szkoła nie zatrudniała psychologa szkolnego. Nadzór pedagogiczny sprawował Dyrektor Szkoły i jego Zastępcy oraz Kuratorium Oświaty w Rzeszowie.

(dowód: akta kontroli str. 6-30)

2. W ramach niniejszej kontroli przeprowadzono anonimowe badanie ankietowe wśród uczniów klas V i VI, rodziców i nauczycieli w celu uzyskania informacji związanych z problemem e-uzależnienia. Badaniem objęto grupę 85 rodziców uczniów, 79 uczniów i 30 nauczycieli.

Z badań ankietowych wynikało m.in., że nadmierne korzystanie z telefonów komórkowych jest ważnym problemem wśród uczniów dla 67% ankietowanych, nadmierne korzystanie z Internetu dla 51%, nadmierne korzystanie z komputera dla 48% i gier on-line dla 39%. Jednocześnie ponad 71% ankietowanych uważa, że można uzależnić się od korzystania z Internetu, komputera, telefonu, czy poprzez granie w gry on-line.

W ciągu ostatnich dwóch lat: 49% uczniów nie uczestniczyło w lekcjach organizowanych w Szkole poświęconych zjawisku uzależnienia od Internetu, uzależnieniu od komputera – 53%, uzależnieniu od telefonu komórkowego – 59%, uzależnieniu od grania w gry on-line – 62%.

W badaniu:

- 38% uczniów stwierdziło, że Szkoła nie radzi sobie lub raczej nie radzi sobie w odpowiedni sposób z uzależnieniem od Internetu; w zakresie uzależnienia od komputera powyższych odpowiedzi udzieliło odpowiednio 15% i 23% uczniów; uzależnienia od telefonu komórkowego – 22% i 19%, natomiast w zakresie

uzależnienia od grania w gry on-line 21% i 26% uczniów. Połowa uczniów wskazała, że Szkoła radzi sobie w odpowiedni sposób z uzależnieniem od Internetu, komputera i telefonu komórkowego;

- 67% ankietowanych stwierdziło, że temat e-uzależnienia (uzależnienia od telefonów komórkowych, Internetu, komputera) był tematem podejmowanym w szkole w ramach zajęć profilaktycznych realizowanych przez Szkołę, ale tylko 42% oceniło prowadzone zajęcia na ocenę co najmniej dobrą, (13% ankietowanych oceniło te zajęcia niedostatecznie, 14% dopuszczająco, a 20% dostatecznie);

- 23% uczniów nie wiedziało, czy wprowadzone zostały zasady korzystania przez nich z telefonów komórkowych lub Internetu na terenie Szkoły, a 44% uczniów nie wiedziało, że zasady te były oficjalnie spisane;

- ponad 67% uważało, że nie miało wpływu na ustalanie tych zasad;

- 91% uczniów stwierdziło, że w ciągu ostatniego miesiąca nauczyciele podczas lekcji korzystali przynajmniej jeden raz z telefonu komórkowego, do celów innych niż związane z nauczaniem na lekcji.

(dowód: akta kontroli str. 31-44)

Z ankiet skierowanych do rodziców uczniów wynikało, że:

- blisko połowa ankietowanych rodziców uważała, że ich dziecko nadmiernie korzysta z Internetu i telefonu komórkowego (odpowiednio 44% i 47%), natomiast odmiennego zdania było 40% i 33% ankietowanych;

- 36% i 33% ankietowanych rodziców uważało, że ich dziecko nadmiernie korzysta z komputera i gier on-line, natomiast odpowiednio 45% i 49% było odmiennego zdania;

- 34% rodziców stwierdziło, że Szkoła nie miała lub raczej nie miała planu rozwiązywania problemu e-uzależnienia wśród uczniów, 38% rodzicom trudno było to stwierdzić;

- 26% rodziców udzieliło odpowiedzi, że Szkoła nie prowadziła lub raczej nie prowadziła wśród uczniów programów profilaktyki nakierowanych na ograniczenie zjawiska e-uzależnienia, 33% rodzicom trudno było udzielić jednoznacznej odpowiedzi w tym zakresie;

- 86% rodziców stwierdziło, że w ciągu ostatnich dwóch lat nie uczestniczyło w spotkaniach, lekcjach czy konferencjach organizowanych przez Szkołę, poświęconych zjawisku uzależnienia od Internetu, 87% od komputera i telefonu komórkowego i 88% w spotkaniach dotyczących uzależnienia od grania w gry on-line;

- ponad połowa rodziców wiedziała, że w Szkole, wprowadzone zostały zasady korzystania z telefonów komórkowych lub Internetu na terenie Szkoły, 20% nie wiedziało czy były takie zasady, a 16% ankietowanych nie udzieliło odpowiedzi w tym zakresie;

- 72% rodziców było zwolennikami zabierania przez nauczyciela telefonu komórkowego uczniom w Szkole, kiedy ci korzystają z niego w sposób niewłaściwy;

- 75% rodziców uważało, że dobrym pomysłem byłoby przeprowadzenie specjalistycznego całorocznego programu profilaktycznego w zakresie problemu e-uzależnień, natomiast 69% rodziców uważało, że dobrym pomysłem byłoby zaangażowanie w realizację programów profilaktyki w zakresie problemu e-uzależnień rodziców uczniów.

(dowód: akta kontroli str. 45-57)

Z badania przeprowadzonego wśród nauczycieli wynikało, że:

- 93% badanych nauczycieli skorzystałoby z możliwości bezpłatnego podniesienia swojej wiedzy w zakresie uzależnienia od Internetu oraz od telefonu komórkowego, a 90% od komputera i grania w gry on-line;
- nauczyciele stwierdzili, że programy profilaktyki realizowane przez Szkołę najczęściej odnosiły się do: ochrony zdrowia i zdrowego stylu życia (80%), przemocy w szkole (70%), korzystania z substancji psychoaktywnych, w tym z dopalaczy (53%). Spośród ankietowanych 27% nauczycieli stwierdziło, że programy profilaktyki odnosiły się do tematu e-uzależnienia;
- 77% nauczycieli uważało, że realizowany w Szkole program wychowawczy w zakresie uzależnień od Internetu, komputera i telefonu komórkowego był programem skutecznym, a 73% w odniesieniu do uzależnienia od gier on-line;
- 93% nauczycieli uważało, że program profilaktyki obowiązujący w Szkole realizował jakieś działania odnoszące się do takich problemów jak uzależnienie od Internetu, od komputera (90%), od telefonu komórkowego (83%) oraz od gier on-line (80%);
- wszyscy nauczyciele potwierdzili, że w Szkole istniały zasady dotyczące korzystania z telefonu komórkowego oraz, że te zasady były oficjalnie spisane, a 63% uważało, że te zasady dotyczą także nauczycieli;
- na pytanie czy zdarza się nauczycielom łamać powyższe zasady, 60% odpowiedziało, że w ogóle, 30% - że bardzo rzadko, 3% - że rzadko, a 7% nie udzieliło odpowiedzi;
- 63% nauczycieli stwierdziło, że w ciągu ostatnich 5 lat wśród uczniów Szkoły zdecydowanie lub raczej nasiliło się korzystanie z Internetu, z komputera (43%), z telefonu komórkowego (77%), oraz z grania w gry on-line (57%).

(dowód: akta kontroli str. 58-83)

3. W latach szkolnych 2013/2014-2015/2016 w Szkole obowiązywał program wychowawczy sporządzony na lata 2013-2016. Program wychowawczy opracowany został w oparciu o sondaże, opinie przedstawiające oczekiwania rodziców, uczniów i nauczycieli, z uwzględnieniem wskazanych do realizacji priorytetów Ministra Edukacji Narodowej i Podkarpackiego Kuratora Oświaty, które nie odnosiły się bezpośrednio do problematyki e-uzależnień. Uwzględniał on podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w latach 2013-2016, tj.: wspieranie rozwoju dziecka młodszego w związku z obniżeniem wieku realizacji obowiązku szkolnego, działania szkoły na rzecz zdrowia i bezpieczeństwa uczniów oraz kształcenie uczniów niepełnosprawnych w szkołach ogólnodostępnych. Założenia przyjęte do realizacji w programie wychowawczym, określone zostały w 4 głównych aspektach, w ramach których określono szczegółowe zadania wraz ze wskazaniem sposobu ich realizacji i osób odpowiedzialnych. Zadania te określono dla następujących obszarów:

- przygotowanie do życia w społeczeństwie – kształtowanie postaw społecznych i patriotycznych m. innymi poprzez przyswojenie przez ucznia norm funkcjonowania społecznego w wyniku zapoznania uczniów ze statutem Szkoły (poznanie przez ucznia praw i obowiązków);
- rozbudzenie i rozwijanie zdolności twórczych, samodzielnego myślenia i sprawnego działania – przygotowanie do samokształcenia i samorozwoju, m.in. kształtowanie umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach, podejmowanie właściwych wyborów poprzez organizowanie spotkań z policjantem,

- psychologiem, pielęgniarką, poprzez wykorzystanie edukacji czytelniczej i medialnej dla kształtowania właściwych postaw wychowawczych;
- integracja działań edukacyjno-wychowawczych Szkoły, rodziny i środowiska m. innymi zapobieganie zachowaniom ryzykownym poprzez promowanie alternatywnych form twórczego, pozytywnego spędzenia czasu wolnego, organizację zajęć pozalekcyjnych, organizowanie wycieczek i „zielonych szkół” oraz prezentowanie ofert innych instytucji; współpracowanie z rodzicami w zakresie wspólnego planowania pracy wychowawczej, rozwiązywania problemów wychowawczych; rozpoznawanie zagrożeń i dbanie o bezpieczeństwo poprzez przeprowadzanie pogadań, zajęć warsztatowych z pedagogiem, projekcje filmów edukacyjnych;
- kształtowanie tradycji Szkoły i regionu – zadania realizowane m. innymi poprzez organizację i udział w lekcjach tematycznych, spotkaniach okolicznościowych, organizację konkursów.

W okresie objętym kontrolą opracowano 3 programy profilaktyki na lata szkolne 2013/2014, 2014/2015 i 2015/2016, które powstały w oparciu o podstawę programową, statut Szkoły i program wychowawczy. Głównym celem programów profilaktyki było wspomaganie wszechstronnego i harmonijnego rozwoju ucznia, kształtowanie postaw zdrowego i bezpiecznego stylu życia oraz umiejętności życiowych, jak również zapobieganie sytuacjom i zachowaniom problemowym w Szkole. Programy profilaktyki uwzględniały realizację założeń określonych w programie wychowawczym Szkoły. Korelowały z obowiązującym statutem Szkoły, zestawem programów nauczania przyjętym w Szkole, a w latach szkolnych 2014/2015 i 2015/2016 również z rządowym programem „Bezpieczna i przyjazna szkoła”. W każdym z programów profilaktyki określono obszary działań, do których przypisano konkretne zadania. W latach objętych kontrolą wybrane obszary działania obejmowały zapobieganie przemocy i agresywnym zachowaniom, bezpieczeństwo własne i innych, życie w społeczeństwie, zdrowy styl życia oraz zapobieganie niepowodzeniom szkolnym.

Odpowiedzialność za realizację zadań określonych w programie wychowawczym i w programach profilaktyki ponosili wychowawcy, pedagog, nauczyciele, dyrekcja i opiekunowie samorządu uczniowskiego. W ramach zadań ujętych w tych programach przewidziano współpracę z podmiotami zewnętrznymi jak np. z poradnią psychologiczno-pedagogiczną oraz spotkania z policjantem, psychologiem, pedagogiem, dietetykiem.

Zarówno program wychowawczy jak i programy profilaktyki nie zawierały wskaźników do zwymiarowania efektywności podejmowanych działań w ramach realizowanych zadań określonych w tych programach.

Wyjaśniając Dyrektor Szkoły podała, że cele i zadania ujęte w programach skierowane są do całej populacji uczniów i realizowane w sposób charakterystyczny dla działań uniwersalnych. Ewaluacja programów nie jest mocno sformalizowanym badaniem ankietowym, ale opiera się na dialogu pomiędzy uczniami, a nauczycielem. Zdajemy sobie sprawę z ograniczonych możliwości pomiaru rezultatów naszych działań. Rzeczywiste efekty kształcenia w tej dziedzinie edukacji są odroczone. Miara efektywności jest więc gotowość uczniów do zastosowania nabytej wiedzy i umiejętności w odpowiedzialny sposób w różnych nowych sytuacjach pojawiających się w codziennym życiu.

W programie wychowawczym i w programach profilaktyki nie było informacji wskazującej na zidentyfikowanie/zdiagnozowanie zjawiska nadużywania mediów

elektronicznych przez dzieci i młodzież Szkoły. Szkoła nie przeprowadzała badań mających na celu zdiagnozowanie problemu e-uzależnienia.

Wyjaśniając Dyrektor Szkoły podała, że zawarte w *programie profilaktyki i wychowawczym treści i działania* wynikają z potrzeb środowiska oraz są dostosowane do specyfiki wieku i potrzeb rozwojowych uczniów. Jako Szkoła podstawowa prowadzimy profilaktykę uniwersalną, która ma na celu przeciwdziałanie inicjacji w zakresie różnych zachowań ryzykownych poprzez dostarczenie odpowiedniej informacji oraz wzmocnienie czynników chroniących i redukcję czynników ryzyka. Wiele problemów ma charakter ogólnokrajowy. Śledzimy systematycznie literaturę pedagogiczną i przedstawione wyniki badań przeprowadzone przez różne instytucje (CBOS Oszacowanie rozpowszechnienia oraz identyfikacja czynników ryzyka i czynników chroniących w odniesieniu do hazardu, w tym hazardu problemowego (patologicznego) oraz innych uzależnień behawioralnych z 2012 r. Raport Fundacji Dzieci Niczyje EU NET ADB – Badanie nadużywania Internetu przez młodzież w Polsce i Europie z 2012 r.), akcje społeczne, które wskazują na wzrost zagrożeń i niekorzystnych konsekwencji używania nowoczesnych technologii. Również w ustawie o systemie oświaty zwrócono uwagę na zagrożenia związane z korzystaniem z Internetu. Źródłem wiedzy są obserwacje nauczycieli, regularny kontakt oraz otwarte rozmowy z uczniami i ich rodzicami na temat pojawiających się problemów, informacje zawarte w dokumentacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej poszczególnych uczniów. Mimo, iż nie obserwujemy i nie zgłoszono nam problemu e-uzależnienia wśród uczniów naszej szkoły to tematyka ta została uwzględniona z uwagi na rozwój technologii cyfrowej.

W programie wychowawczym brak było określonych zadań, które konkretnie wskazywałyby na działania obejmujące problem e-uzależnień. Przyjęte do realizacji zadania wskazywały na problemy ogólne i dotyczyły m. innymi: wyrabiania nawyków racjonalnego oraz pożytecznego, aktywnego spędzania czasu wolnego, kształcenia umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach, podejmowania właściwych wyborów, rozwijania zainteresowań i talentów, zapobiegania zachowaniom ryzykownym poprzez promowanie alternatywnych form twórczego, pozytywnego spędzania czasu wolnego.

Określone zadania obejmujące problem e-uzależnień, ujęto w programach profilaktyki i obejmowały one upowszechnianie: jak i kiedy korzystać z telewizji, gier komputerowych, Internetu oraz uświadamianie skutków uzależnień od gier komputerowych, telewizji i Internetu. Wskazany sposób realizacji obejmował dyskusje, rozmowy indywidualne, prezentacje programów multimedialnych, pogadanki na godzinach wychowawczych lub innych lekcjach w ciągu danego roku szkolnego, prowadzone przez wychowawców, nauczycieli, pedagoga. W programach nie określono szczegółowego harmonogramu i terminów realizacji zaplanowanych zadań. Działania ujęte w programach profilaktycznych obejmowały profilaktykę uniwersalną skierowaną do wszystkich uczniów. Nie wskazywano w nich działań selektywnych skierowanych do konkretnych uczniów, czy ich rodziców/opiekunów.

W roku szkolnym 2015/2016 realizowano projekt profilaktyki pn. *Bezpieczeństwo w sieci*, w klasach IV i VI, który obejmował tematykę świadomego korzystania z Internetu oraz unikania zagrożeń wynikających z przebywania w „sieci”. Osobami odpowiedzialnymi za jego realizację byli nauczyciele zajęć komputerowych oraz

uczniowie⁴. Celem projektu było poznanie zasad bezpiecznego i świadomego korzystania z Internetu oraz sposobów unikania zagrożeń z tym związanych. W ramach projektu przewidziano: rozmowy, dyskusje i debaty prowadzone w oparciu o obejrzone filmiki nt. korzystania z Internetu, opracowanie prezentacji multimedialnej nt. zasad bezpiecznego korzystania z Internetu, opracowanie ulotek i plakatów promujących bezpieczne surfowanie po sieci oraz zaprezentowanie kolegom efektów pracy poprzez umieszczenie informacji nt. projektu i wybranych plakatów na stronie internetowej Szkoły. Projekt nie zakładał oceny skuteczności działań przyjętych do realizacji. Zakończony został 20 czerwca 2016 r., a zadania w nim określone zostały w pełni zrealizowane.

Wyjaśniając Dyrektor Szkoły podała, że *formą ewaluacji jest przyjęty w harmonogramie działań projektu zapis „Zaprezentowanie kolegom efektów swojej pracy, umieszczenie informacji na temat projektu i wybranych plakatów na stronie internetowej Szkoły”. Wiedzę zdobytą na zajęciach uczniowie wykorzystywali przy tworzeniu swoich prac i w bieżącej aktywności na lekcji. Wysokie oceny są potwierdzeniem ich umiejętności i jednocześnie realizacji wyznaczonych w projekcie celów.*

W programie wychowawczym i w programach profilaktyki, określono również zadania, które dotyczyły przeciwdziałania nadużywaniu mediów elektronicznych. Obejmowały one: formy i sposoby spędzania wolnego czasu i uświadamianie znaczenia czynnego wypoczynku, kształcenie postaw prozdrowotnych, ukazywanie wpływu reklam i środków masowego przekazu na zachowania ludzi, zapobieganie problemom wychowawczym i niepowodzeniom szkolnym poprzez wczesne wykrywanie trudności w nauce.

Program wychowawczy i programy profilaktyki poddawane były ewaluacji, której wyniki służyły do modyfikacji celów określonych w programach na kolejne lata. W ramach prowadzonych ewaluacji przeprowadzono badania ankietowe wśród uczniów klas IV-VI, w zakresie poczucia bezpieczeństwa w szkole⁵, na temat substancji niebezpiecznych dla zdrowia (papierosy, alkohol, narkotyki, leki, dopalacze, napoje energetyczne)⁶, na temat działań profilaktycznych prowadzonych przez Szkołę⁷. W pytaniach ujętych w ww. ankietach nie odnoszono się do tematów związanych z korzystaniem z urządzeń elektronicznych czy do zagadnień związanych z e-uzależnieniami.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród 46 uczniów klas III⁸ oraz wśród 216 uczniów klas IV-VI⁹, w których poruszano temat sposobów spędzania wolnego czasu wykazały, że na pytanie „jak najchętniej spędzasz wolny czas” 35% i 8% uczniów klas III wskazało „granie na komputerze i przeglądanie Internetu” oraz 18 % uczniów klas IV-VI wskazało „przy komputerze”.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród 81 uczniów klas IV¹⁰ na temat bezpieczeństwa w sieci przeprowadzone w formie quizu wykazały, że dzieci znały podstawowe zasady, jak bezpiecznie poruszać się w Internecie.

⁴ Uczniowie odpowiedzialni byli za opracowanie ulotek i plakatów promujących bezpieczne surfowanie po sieci oraz prezentacji multimedialnej

⁵ Ankietą objęto 133 uczniów klas IV-VI w roku szkolnym 2013/2014

⁶ Ankietą objęto 177 uczniów klas V i VI w roku szkolnym 2014/2015

⁷ Ankietą objęto 222 uczniów z klas IV-VI w roku szkolnym 2014/2015

⁸ Przeprowadzone w roku szkolnym 2014/2015

⁹ Przeprowadzone w roku szkolnym 2015/2016

¹⁰ Przeprowadzone w roku szkolnym 2014/2015

Oprócz ww. badań przeprowadzone ewaluacje wewnętrzne, nie obejmowały szczegółowych zagadnień dotyczących problemu e-uzależnień.

Wyjaśniając Dyrektor Szkoły podała, że *prowadzone ewaluacje nie obejmowały szczegółowych zagadnień związanych z problemem e-uzależnień, gdyż nie obserwujemy nadmiernego korzystania z telefonów i komputera. Jesteśmy zdania, że dużo czasu poświęconego na pewne zachowania, bądź problemy rozbudzają u dzieci nadmierną ciekawość i chęć spróbowania tego, co zakazane. Na terenie Szkoły wprowadzono jasne zasady dotyczące korzystania z tego typu urządzeń i są przez uczniów respektowane. Ponadto tworzymy alternatywne formy spędzania wolnego czasu, które odciągają młodego człowieka od nowoczesnych technologii, a także zapewniają im w zamian rozwijającą aktywność.*

Program wychowawczy i programy profilaktyki opracowane zostały przez zespoły nauczycieli. Spośród 12 nauczycieli opracowujących te programy 7 z nich odbyło szkolenia, warsztaty lub uczestniczyło w konferencjach obejmujących tematykę tworzenia takich dokumentów (Planowanie, realizacja i ewaluacja pracy dydaktycznej, opiekuńczej i wychowawczej; Tworzenie autorskich programów nauczania i ich ewaluacja; Diagnoza i ewaluacja efektów realizacji szkolnych programów profilaktyki). Nauczyciele opracowujący ww. programy korzystali również z materiałów dostępnych na stronach internetowych ORE¹¹.

W trakcie kontroli przeprowadzono oględziny zachowania się uczniów przebywających na korytarzu w czasie przerwy pomiędzy zajęciami lekcyjnymi. W wyniku oględzin ustalono, że na korytarzu przebywało 174 uczniów Szkoły, a 3 z nich korzystało z telefonów komórkowych (nie prowadzili rozmów telefonicznych, patrzyli w ekran).

(dowód: akta kontroli str. 84-227)

4. Dyrektor Szkoły podała, że: *w latach szkolnych 2013/2014-2015/2016 nie odnotowano sytuacji zmuszających do podejmowania działań ad hoc. Realizowane działania były zaplanowane i obejmowały tematykę bezpieczeństwa w sieci. W ramach tych zagadnień dzieci dowiadywały się, że: praca przy komputerze męczy wzrok, nadwyręża kręgosłup, ogranicza kontakty społeczne, uświadomiono niebezpieczeństwo wynikające z anonimowości kontaktów, podawania swojego adresu. Zachęcano do aktywnego spędzania wolnego czasu (...). Tematyka była poruszana na zajęciach przedmiotowych oraz godzinach wychowawczych, prowadzonych przez nauczycieli uczących.*

(dowód: akta kontroli str. 228-231)

5. Szkolne programy profilaktyki i program wychowawczy zostały uchwalone przez radę rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną Szkoły.

(dowód: akta kontroli str. 232-237)

6. Starosta stalowowolski, Pan Janusz Zarzeczny wyjaśnił, że: żaden z samorządów w powiecie stalowowolskim nie realizował w latach 2013-2016 programów polityki zdrowotnej, uwzględniających problematykę związaną z uzależnieniami od gier komputerowych i Internetu.

Prezydent Miasta Stalowej Woli, Pan Lucjusz Nadberezny wyjaśnił, że: Miasto Stalowa Wola nie realizowało na swoim terenie w latach 2013-2016 programów polityki zdrowotnej, uwzględniających problematykę związaną z e-uzależnieniami.

(dowód: akta kontroli str. 238-241)

¹¹ Ośrodek Rozwoju Edukacji

Ustalono
nieprawidłowości

Uwagi dotyczące
badanej działalności

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

NIK zwraca uwagę na potrzebę prowadzenia w Szkole działań mających na celu zdiagnozowanie zjawiska e-uzależnienia. Wprawdzie w trakcie oględzin nie stwierdzono u uczniów nadmiernego korzystania z mediów elektronicznych, to jednak większość ankietowanych nauczycieli wskazała, iż w ciągu ostatnich 5 lat korzystanie z tych urządzeń wśród uczniów „zdecydowanie” lub „raczej nasiliło się”. Również blisko połowa ankietowanych rodziców wskazała, że ich dziecko nadmiernie korzysta z Internetu i telefonu komórkowego.

NIK uważa za zasadne, aby w przyjętych do realizacji programach wychowawczych i profilaktyki określać wskaźniki, które pozwoliłyby zbadać efektywność podejmowanych działań w ramach realizowanych zadań określonych w tych programach.

Ocena częściowa

W Szkole opracowano program wychowawczy i programy profilaktyki, które ogólnie odnosiły się do problemów związanych z e-uzależnieniem. W dokumentach tych nie przyjęto jednak wskaźników pozwalających zbadać zakładane efekty realizacji tych programów.

2. Działalność edukacyjna i diagnostyczna związana z problemem e-uzależnienia

Opis stanu
faktycznego

1. W Szkole brak było dokumentów/ewidencji, które potwierdzałyby w sposób jednoznaczny występowanie problemów wśród uczniów klas IV-VI, podyktowanych nadużywaniem mediów elektronicznych.

Wyjaśniając Dyrektor Szkoły podała, że: *w okresie objętym kontrolą nie były zgłaszane wnioski, sugestie nauczycieli, rodziców dotyczące e-uzależnień. Nie zidentyfikowano nikogo z e-uzależnieniem oraz nie wpłynął dokument z poradni psychologiczno-pedagogicznej potwierdzający taki problem.*

(dowód: akta kontroli str. 228-239)

2. W latach szkolnych 2013/2014-2015/2016 w Szkole, w ramach działań profilaktycznych dotyczących nadużywania/uzależnienia od mediów elektronicznych, prowadzone były zajęcia związane z tą tematyką. Zgodnie z zapisami w dziennikach lekcyjnych zajęcia obejmujące problem e-uzależnień prowadzone były na godzinach wychowawczych, na lekcjach języka polskiego, zajęciach komputerowych przez wychowawców, nauczycieli i pedagoga Szkoły. Poruszane treści były zgodne z zadaniami określonymi w programach profilaktyki i miały charakter profilaktyki uniwersalnej, skierowanej do wszystkich uczniów danej klasy. Zrealizowane przez Szkołę tematy to:

- Nauka i zabawa w Internecie; Jak i kiedy korzystać z TV, gier komputerowych; O komunikacji i jasności przekazu; Internet. Świat realny czy wirtualny?; Czy można być uzależnionym od komputera. Zagrożenia świata wirtualnego; Internetowi przyjaciele – moje bezpieczeństwo w sieci; U jak uwaga, u jak uzależnienie – rodzaje i skutki uzależnień; Komputer – wróg czy przyjaciel; W świecie komputerowym – o uzależnieniach; Bezpieczeństwo w sieci w cyberprzestrzeni; Internet – źródło wiedzy i niewiedzy (pogadanka, prezentacja multimedialna); Komputer – nałóg czy pomoc w życiu człowieka; Skrzynka dobrych wiadomości –

bezpieczeństwo w sieci; Sport lepszy niż gry on-line – które zostały zrealizowane przez wychowawców klas,

- W komputerowym świecie – wirtualna rzeczywistość, uzależnienia; W wirtualnym świecie – współczesne zagrożenia – które zostały zrealizowane przez nauczycieli języka polskiego,

- Sieciowe produkty. Kto jest po drugiej stronie; Gry i zabawy multimedialne. Gry, a uzależnienia; Gry logiczne i strategiczne – uwaga na zagrożenia; Komputer w życiu i pracy (film „Krasnoludki”); Bezpieczne wakacje – wyszukiwanie informacji w Internecie; Uczymy się i pracujemy w Internecie; Dzieci bezpiecznego Internetu (prezentacja filmu) – które zostały zrealizowane przez nauczycieli zajęć komputerowych/informatyki.

Ponadto pedagog przeprowadzał rozmowy z uczniami na następujące tematy: Bezpieczeństwo w Internecie; Bezpieczne gry i zabawy w czasie wolnym; Internet – czy umiemy bezpiecznie z niego korzystać; Uzależnienia: komputer, Internet, Telewizja; Po co nam Internet? Zalety i zagrożenia płynące z korzystania z sieci; Zamknięci w sieci; Internet – korzyści i zagrożenia; Żyję zdrowo, uzależnieniom mówię nie.

W roku szkolnym 2015/2016 w Szkole zorganizowano spotkanie z policjantem, dotyczące m. innymi tematu cyberprzemocy i bezpieczeństwa w Internecie.

Zajęcia trwały jedną godzinę lekcyjną. Nauczyciele prowadzący te zajęcia nie mieli odbytych szkoleń w zakresie e-uzależnienia. Szkoła prowadziła zajęcia profilaktyczne jedynie dla uczniów. Szkoła nie zgłaszała do poradni psychologiczno-pedagogicznych zapotrzebowania na przeprowadzenie zajęć profilaktycznych związanych z tematyką e-uzależnień, jak wyjaśniła Dyrektor Szkoły, ze względu na brak takiego problemu.

(dowód: akta kontroli str. 228-231, 242-329)

3. Analizą objęto orzeczenia i opinie dla uczniów klas V i VI, wydane przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne w latach szkolnych 2013/2014-2015/2016¹². W wyniku analizy tych dokumentów nie stwierdzono takich przypadków, w których jako przyczynę trudności dydaktycznych lub wychowawczych wskazano możliwość nadużywania/zbyt długiego korzystania z mediów elektronicznych lub wprost zalecono rodzicom ograniczenie dostępu dziecka do Internetu.

(dowód: akta kontroli str. 330)

4. W latach szkolnych 2013/2014-2015/2016 w Szkole nie udzielano uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej w związku ze stwierdzeniem e-uzależnień lub zagrożeniem tego rodzaju uzależnieniem.

Wyjaśniając Dyrektor Szkoły podała, że *Szkoła nie posiada informacji o problemach uczniów związanych z e-uzależnieniem, nie zaobserwowano również osób nadmiernie korzystających z mediów elektronicznych. W związku z tym Szkoła nie udzielała uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej w tym zakresie.*

(dowód: akta kontroli str. 228-231)

5. Zgodnie z zapisami statutu Szkoły (prawa i obowiązki uczniów) w czasie trwania lekcji – bez pozwolenia nauczycieli i innych pracowników Szkoły – obowiązywał zakaz korzystania z telefonów komórkowych i innych urządzeń elektronicznych.

¹² 29 opinii i 3 orzeczenia wydane dla uczniów klas V i VI w roku szkolnym 2013/2014, 33 opinie i 6 orzeczeń wydanych dla uczniów klas V i VI w roku szkolnym 2014/2015, oraz 29 opinii i 5 orzeczeń wydanych dla uczniów klas V i VI w roku szkolnym 2015/2016,

Wyjaśniając Dyrektor Szkoły podała, że: (...) zapis ten umieszczony jest w ramowych statutach, co było wskazaniem do umieszczenia go w statucie Szkoły. O powyższej zasadzie przypomina się uczniom na początku każdego roku szkolnego omawiając zasady oceniania przedmiotowego oraz omawiając obowiązki i przywileje uczniów. Rodzice informowani są na spotkaniach klasowych oraz w indywidualnych rozmowach. W Szkole nie funkcjonowały inne rozwiązania oraz zabezpieczenia w celu przeciwdziałania nadużywania mediów elektronicznych (...).

(dowód: akta kontroli str. 228-231, 331-363)

6. W okresie objętym kontrolą Szkoła nie planowała szkoleń dla nauczycieli na temat e-uzależnień. Nie otrzymywano ofert działań profilaktycznych z zakresu e-uzależnień.

Wyjaśniając Dyrektor Szkoły podała: ponieważ w Szkole nie zaobserwowano problemu e-uzależniania wśród uczniów oraz oferty doskonalenia wpływające do Szkoły nie zawierały tematyki związanej z e-uzależnieniem, dlatego też nie zostały ujęte w planach szkoleń.

W okresie objętym kontrolą nauczyciele Szkoły nie uczestniczyli w szkoleniach z zakresu e-uzależnień. Pedagog uczestniczyła w szkoleniu związanym z e-uzależnieniami *Jak uwolnić się z pułapki współuzależnienia*, zorganizowanym przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Stalowej Woli w partnerstwie z Poradnią Terapii Uzależnienia i Współuzależnienia od Alkoholu w Stalowej Woli oraz Stowarzyszeniem na rzecz Osób Dotkniętych Przemocą w Rodzinie „Tarcza”.

(dowód: akta kontroli str. 154-157, 364-420)

7. W trakcie trwania kontroli NIK tj. w dniu 9 czerwca 2016 r. Dyrektor Szkoły uczestniczyła w sesji warsztatowo-szkoleniowej na temat e-uzależnień dla psychologów i pedagogów szkół podstawowych pt. *Diagnoza i budowanie strategii do pracy w obszarze e-uzależnień*, zorganizowanej przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Stalowej Woli.

Wyjaśniając Dyrektor Szkoły podała, że (...) Uczestnictwo było podyktowane chęcią doskonalenia już zdobytych kompetencji i pozyskania nowej wiedzy w uwagi na narastający problem w skali globalnej. (...) Szkoła korzysta z materiałów publikowanych na stronach internetowych, wykorzystując je w trakcie bieżącej pracy. W trakcie zebrań z rodzicami wychowawcy omawiając tematykę organizacji czasu wolnego dzieci, uwzględniali i uwrażliwiali opiekunów na czas dzieci spędzany przy urządzeniach elektronicznych, wskazując na negatywny wpływ i zagrożenie uzależnieniem. Rodzice nie zgłaszali do Szkoły problemów z wiązanych z nadmiernym korzystaniem przez ich dzieci z komputera czy telefonu komórkowego.

(dowód: akta kontroli str. 154-157, 421)

8. W okresie objętym kontrolą Kuratorium Oświaty w ramach sprawowanego nadzoru przeprowadziło dwie kontrole:

- w dniu 12 lipca 2013 r. w zakresie prawidłowości wyboru podręczników szkolnych,
- w dniu 22 kwietnia 2016 r. w zakresie prawidłowości organizacji pracy świetlicy szkolnej zorganizowanej w Szkole.

Zgodnie z zapisami protokołów kontroli, kontrolujący nie wydali zaleceń pokontrolnych. W okresie objętym kontrolą, Kuratorium Oświaty w ramach sprawowanego nadzoru nie przeprowadzało ewaluacji zewnętrznej.

Dyrektor Szkoły w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego prowadziła ewaluację wewnętrzną. W raportach z prowadzonych ewaluacji nie odnoszono się szczegółowo do problematyki związanej z e-uzależnieniami.

(dowód: akta kontroli str. 154-157, 422-431)

*Ustalone
nieprawidłowości*

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

*Uwagi dotyczące
badanej działalności*

Zdaniem NIK zasadne jest rozważenie przeprowadzenia szkoleń dla nauczycieli i pedagoga, podejmujących działania związane z profilaktyką e-uzależnienia dzieci i młodzieży Szkoły. Na taką potrzebę podniesienia wiedzy wskazywali też sami nauczyciele w trakcie przeprowadzonego badania ankietowego podczas kontroli.

Ocena częściowa

Szkoła, stosownie do stwierdzonych potrzeb, podjęła działania wychowawcze i profilaktyczne w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom (w szczególności uzależnieniom od korzystania z Internetu, gier komputerowych) oraz bezpieczeństwa przebywania w sieci i cyberprzemocy. Problematyka e-uzależnień poruszana była przez pedagoga, wychowawców klas oraz nauczycieli języka polskiego i zajęć komputerowych/informatyki w czasie lekcji.

IV. Pozostałe informacje i pouczenia

*Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń*

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach, jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹³, kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Rzeszowie.

*Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag*

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 6 tygodni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Rzeszów, dnia lipca 2016 r.

Urszula Dziedzic
Główny specjalista k. p.

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Rzeszowie

Dyrektor
Wiesław Motyka

.....
Podpis

.....
podpis

¹³ Dz. U. z 2015 r. poz. 1096 oraz z 2016 r. poz. 677

